

ÎNVĂȚĂMÂNTUL UNIVERSITAR DE ARTĂ TIMIȘOREAN – CRONOLOGIE, DIMENSIUNI CULTURAL-ARTISTICE. CREATIVITATEA – PROCES ITERATIV

THE ACADEMIC ART TRAINING IN TIMISOARA – CHRONOLOGY, CULTURAL AND ARTISTIC DIMENSIONS. CREATIVITY AN ITERATIVE PROCESS

DANIELA CONSTANTIN¹,
doctor, profesor universitar,
Universitatea de Vest din Timișoara

CZU 7:378(498)

Lucrarea evidențiază rolul, semnificația și importanța învățământului de artă vizuală, reflectate în procesul de educație pedagogică și artistică în cadrul Facultății de Arte și Design a Universității de Vest din Timișoara. Este prezentată cronologia istorică a formării învățământului artistic, evenimente semnificative care stau la temelia actualei Facultăți de Arte și Design, importanța multiculturalității zonale care contribuie la dimensiunea estetică a învățământului artistic contemporan. Consolidarea profilului artistico-pedagogic răspunde nevoilor de instruire a studenților, punându-se accent pe formarea viziunii în contextul artei contemporane, la nivel național și internațional, dar în același timp răspunde și cerințelor competențelor solicitate de piața muncii. Există o cultură specifică pentru cercetarea științifică și creația artistică în cadrul învățământului de artă timișorean, urmărindu-se punerea în valoare prin prezentarea permanentă în mediul academic de artă a rezultatelor creației și cercetării artistice.

Cuvinte-cheie: artă, învățământ, artă contemporană, cercetare artistică, creație artistică, investigații, domeniul artelor vizuale

The article follows the role, significance and importance of visual art education reflected through the pedagogical and artistic education process carried out within the Faculty of Arts and Design of the West University of Timișoara. It presents the historical chronology of the development of artistic education, the significant events that underlie the formation of the current Faculty of Arts and Design, and the importance of zonal multiculturalism that contributes to the aesthetic dimension of contemporary artistic education. Strengthening the artistic-pedagogical profile responds to the training needs of students, with an emphasis on the development of vision in the context of contemporary art, nationally and internationally, and to the skills required on the labour market. There is a specific culture for scientific research and artistic creation in the art education in Timișoara, aiming to highlight the results of artistic creation and research through constant presentation in the academic art environment.

Keywords: art, education, contemporary art, artistic research, artistic creation, investigations, visual arts

Introducere

Învățământul universitar timișorean din domeniul artelor vizuale a evoluat în direcția cercetării universitare la nivel național și european, devenind un important centru de învățământ și cultură artistică și, implicit, estetică din cadrul învățământului de artă din România, cu ecouri la nivel internațional prin parteneriatele pe care le are facultatea universității, la nivel de schimburi ERASMUS.

Cronologie, dimensiuni cultural-artistice

Pe parcursul evoluției strategia obiectivelor se extinde tot mai mult, atingând palierul politicilor educaționale și culturale la nivel național și european, având ca axe prioritare integrarea prin noi cunoștințe și viziuni a creșterii competitivității pe planul artei contemporane. De asemenea, este aprofundată paralela dintre cele două direcții ale cercetării artistice și anume – cercetarea științifică și creația artistică, vizând stimularea unor producții artistice de valoare estetică și culturală, desfășurate

1 E-mail: daniela.constantin@e-uvt.ro

în plan teoretic și practic. În cadrul Facultății de Arte și Design cercetarea se derulează pe lângă aria didactică și prin Centrul de creație al artelor vizuale contemporane cu orientare către practica artistică, care asigură fluxul și dinamica cercetării de profil prin dezvoltarea culturii antreprenoriale, cu scopul integrării absolvenților de învățământ artistic în lumea artei, pe piața muncii, pe piața de artă, în acord cu nevoile actuale ale mediului socio-economic și cultural-artistic.

Fiind o zonă caracterizată de multiculturalitate, se urmărește definirea dialogului trans-disciplinar și intercultural, având ca scop imediat dezvoltarea unei culturi individuale și morale, valorizarea profesiei de creator în domeniul artelor vizuale și integrarea în contextul artistic internațional, în lumea cultural-artistică contemporană.

Suflul artistic actual menține vie istoria din care își trage rădăcinile, istorie cu o mare încărcătură elitist-artistică și culturală.

– În anul 1903 se stabilește în Timișoara reputatul pictor profesionist Josef Ferenczi (1866-1925), coagulându-se în jurul lui artiști locali, în vederea constituirii unei bresle a pictorilor, graficienilor, sculptorilor, având ca scop constituirea unei organizații profesionale, care să apere drepturile culturale. Pictorul organizează în atelierul său „Școala de pictură”¹ [1 p. 54].

– La 21 ianuarie 1923, la Timișoara, ia ființă Asociația Bănățeană de Arte Frumoase.

– În 1926 se formează Asociația Amicilor Artelor Frumoase, denumită „Școala liberă de pictură și sculptură”, avându-i protagoniști pe Ferdinnad Gallas și Albert Varga. Aceștia li se alătură artiștii profesori Iuliu Lauch, Julius Podlipny, Andrei Gall, Romul Căndea, Andrei Orgonas. Din 1929 se va numi Societatea „Academia Artelor Frumoase”, elaborând un proiect de învățământ artistic, colaborând cu artiștii Ion Isac, Oskar Szuhaneck, Aurel Popp, Arthur Verona, nume de referință ale timpurilor amintite² [2 p. 10].

– La 14 decembrie 1930 se inaugurează Salonul Artelor Bănățene, manifestare artistică care devine o tradiție artistică până în zilele noastre³ [1 p. 54].

– Între 1933-1942 se transferă Școala de Arte Frumoase de la Cluj, cu majoritatea corpului profesoral și al studenților. Menționăm personalități marcante ale artei plastice și ale învățământului de artă de la acea vreme: Catul Bogdan, Alexandru Popp, Athanasie Damian, Ștefan Gomboșiu, Aurel Ciupe, Julius Podlipny⁴ [2 p. 11].

Dimensiunea artistico-pedagogică s-a derulat la cote foarte înalte, fiind catalogată, în acest sens, ca a doua instituție de învățământ superior după Institutul Politehnic din Timișoara, contribuind cu responsabilitate la dezvoltarea și implementarea educației estetice și culturale în capitala Banatului.

– În 1939 Școala de Arte Frumoase se transformă în Școala de Arte Decorative și activează între anii 1940-1942⁵.

– În 1942 pierde calitatea de învățământ superior și devine școală medie, fiind singura din țară cu specific decorativ.

– În 1949 are loc reforma învățământului, ocazie critică, deoarece titulatura suferă o nouă schimbare, denumită Școala medie tehnică de arte decorative.

1 În articolul „Filia UAP Timișoara – fermentul și protectorul mișcării plastice bănățene”, scris de Szekernyes Janos, se povestește istoria înființării filialei de la Timișoara prin eforturile artiștilor plastici, începând cu anii 1900.

2 În articolul „Istoricul învățământului superior de artă din Timișoara”, scris de Ileana Pintilie, autoarea face o cronologie a personalităților artistice care au pus bazele învățământului de artă plastică în Timișoara, începând cu anii 1926.

3 Szekernyes Janos, în articolul „Filia UAP Timișoara – fermentul și protectorul mișcării plastice bănățene”, amintește de inaugurarea Salonului Artelor Bănățene, mențione pe care o întâlnim amintită foarte rar.

4 Ileana Pintilie prezintă personalitățile care s-au alăturat primilor inițiatori ai învățământului de artă din Timișoara, marcând în articolul prezentat valoarea și recunoașterea personalităților la nivel național și al unora dintre ei chiar la nivel internațional.

5 Datele sunt atestate cu documente de arhivă, privind evoluția școlii de artă din Timișoara a anilor 1939, prezentate de Ileana Pintilie, în articolul „Istoricul învățământului superior de artă din Timișoara”. Adresa nr. 107 din 22 iunie 1939, cu Decizia nr. 106977/939 a Direcției Învățământului Superior, în Arhiva Scolii, dosar 5/5, 1938-39, pg.14, Editura UVT, 2020, p. 14.

– În 1957 o nouă reformă transformă școlile de arte plastice în licee și ia naștere Liceul de Arte din Timișoara.

– În 1957 vin în Timișoara primii absolvenți ai institutelor de arte plastice din Cluj și București. Îi enumerăm, deoarece ei devin în timp artiștii și cadrele didactice de renume ai culturii plastice vizuale din Timișoara: Aurel Breilean, Gabriel Popa, Victor Gaga, Romul Nuțiu, Octavian Maxim și, mai târziu, în anii 1962 – Ștefan Bertalan, Karin Bertalan, Constantin Flondor, Bela Szakats, Karola Fritz. Există o deschidere pentru interdisciplinaritate din partea lui Ștefan Bertalan, Roman Cotoșman și Constantin Flondor, constituind grupul experimental 111, având la bază cercetarea problemelor de op-art, cinetism, constructivism, intervenții în spațiul public, proiecte pe care le vor realiza și cu elevii. Grupul înregistrează un real succes la Bienala constructivistă de la Nurnberg în 1969, care le și aduce promovarea ulterioară la nivel național și internațional. Din anul 1969, după plecarea lui Roman Cotoșman, grupul capătă o nouă dimensiune, cooptând alte cadre didactice, absolvenți și ei ai Liceului de Arte din Timișoara – Elisei Rusu, Doru Tulcan și Ion Gaita. Se studiază independent, dar și în grup, probleme artistice avangardiste, având la bază studiile lui Johanes Itten, Paul Klee, Vassarely, W. Kandinsky. Aceste experimente duc la transformarea Liceului de Arte Plastice din Timișoara în liceu experimental, în care designul este introdus ca disciplină de studiu. În anul 1970, Ministrul Învățământului aprobă un atelier sub denumirea „Proiectarea formelor estetice”¹ [2 pp. 17-19].

– În 1960 este înființată Facultatea de Arte Plastice în cadrul Institutului Pedagogic de trei ani a Universității Timișoara, împărțită în două catedre, cea a disciplinelor practice de specialitate și cea a disciplinelor teoretice. Personalități ale artelor vizuale locale și-au descoperit abilitățile pentru pedagogia artistică, dăruind din cunoștințele lor și actualizându-se în permanență cu ceea ce se întâmpla pe plan artistic în Occident, abordând limbaje plastice ca și constructivismul, abstractul, gestualul. Menționam pe Romul Nuțiu, Leon Vreme, Gabriel Popa, Victor Gaga, Eugenia Dumitrașcu, Xenia Eraclide Vreme, Hildegard Fakner și alții, artiști care s-au remarcat chiar din acele perioade pe plan național și, de asemenea, încercând orice posibilitate de manifestare artistică și pe plan internațional.

– În 1979, printr-o decizie luată pe plan politic, se desființează Facultatea de Arte Plastice din cadrul Institutului Pedagogic de trei ani.

– În 1990 profesorul și artistul Aurel Breilean reia inițiativa din anul 1960 și, de această dată, pune bazele înființării Secției de Pedagogia Artei în cadrul Facultății de Litere a Universității de Vest din Timișoara. Acesta a fost punctul zero, care a dus la înființarea Facultății de Arte, reunind Artele Plastice și Muzica.

– În 1996 Facultatea de Arte Plastice și Facultatea de Muzică se organizează în facultăți independente. Astfel, Facultatea de Arte Plastice renaște pentru a treia oară.

Dimensiuni culturale. Creativitatea – proces iterativ

O parte din profesorii din fosta Facultate de Arte Plastice din cadrul Institutului de Pedagogie au fost cei care au structurat primele planuri de învățământ și au demarat procesul educațional. Amintim din nou pe Romul Nuțiu, Magda Ziman, Constantin Catargiu, Suzana Fântânariu, Flondor Constantin, Szakats Bela și alții. Facultatea și-a înnoit corpul profesoral cu noi absolvenți ai universităților de arte din Cluj, București, Iași. Se repetă aceeași istorie trăită în 1960, doar cu alți protagoniști. Tinerele cadre didactice, care au devenit atunci cadre didactice titulare ale facultății, reprezintă astăzi, după 30 de ani de învățământ de artă vizuală, artiști profesioniști cunoscuți la nivel național și internațional cu bogate studii de cercetare și creație artistică în portofoliile lor. Menționăm pe Dacian Andoni, Daniela Constantin, Adriana Lucaciu, Dieter Penteliuc, Stelian Acea, Sorin Vreme. Întreg procesul didactico-artistic de la început și până în prezent a reprezentat și reprezintă un adevărat bazin artistic

1 Anii 1957-1969 reflectă personalitățile artistice, fondatori ai liceului experimental de design de la Timișoara. Text preluat după Ileana Pintilie din capitolul „Istoricul învățământului superior de artă din Timișoara”, Albumul aniversar al Facultății de Arte și Design, Universitatea de Vest din Timișoara, Al treilea început... 1990-2020”.

de formare a profilului artistic profesionist al studenților, masteranzilor și doctoranzilor, dincolo de faptul că învățământul artistic este esențial pentru educarea și formarea cadrului estetic și educațional al individului din oricare societate. Noua informație artistică completează mereu vechea informație și, astfel, învățământul artistic devine mereu integru, complex, educativ, informativ, elevat și iterativ.

Îl citez, în acest sens, pe Alexandru Surdu: „ (...) domeniile artei sunt prin excelență diverse și perfecțiunea artistică nu are limite. Aici *inovația* este mereu la ordinea zilei. Inventarea și descoperirea noului nu se face numai periodic, prin trecerea de la un gen de artă la altul, de la o manieră sau o modă la alta, ci și în cadrul aceleiași maniere sau mode, practic, în cadrul fiecărei opere de artă. Arta nu este, deci, numai „împărăția de necuprins a frumosului”, ci și tărâmul cel mai rodnic al dialecticii pentadice, în care sunt puse în joc cât mai multe dintre valențele estetice „de necuprins” ale acesteia. Creatorul autentic, din orice domeniu al artei, nu se vaită niciodată de limitele artei, ci de propriile sale posibilități creative”¹ [3 p. 51].

„Actul creației artistice este legat de talent, de imaginație și inspirație, de factori care țin mai mult de sfera inconștientului. Din această cauză s-a și considerat uneori că domeniul artei n-ar fi un obiect potrivit pentru o tratare propriu-zis științifică. Arta se adresează sau chiar se înfățișează simțurilor (senzației, percepției, intuiției). Maniera ei este de a trezi sentimente, de a provoca plăcerea, bucuria, mulțumirea, simțăminte care diferă de la individ la individ. Or, știința nu este a individualului, ci a universului, nu a excepției, ci a regulii.

Pe de altă parte, chiar în accepție mimetică, spre deosebire de știință, care se referă la esența lucrurilor, la ce *sunt* acestea, arta ne oferă imagini sau relatări despre ele, ne arată *cum sunt* – și aceasta nu întotdeauna, ci în anumite împrejurări, iar de cele mai multe ori împrejurările însele pot fi deschise în mod diferit nu numai de autori diferiți, dar chiar de către același autor în opere diferite” [3 p. 12].

Dacă în învățământul de artă clasic componenta științifică nu era clar conturată, în învățământul superior de artă vizuală contemporană timișoreană, îndeosebi – fac referire la specializarea pictură a Departamentului arte vizuale din cadrul Facultății de Arte și Design a Universității de Vest din Timișoara – se urmărește cu mult interes componenta științifică a creației artistice dezvoltată prin studiile masterale și doctorale.

Structurată fiind în predare pe rădăcinile Școlii de la Bauhaus (vizând constructivismul), pe pop-art (vizând consumerismul), pe expresionismul abstract, pe arta conceptuală a curenților Fluxus, Arte povera, Performance și, în final, pe Arta contemporană cu accente, pe tradițiile trăsăturilor Liceului experimental de Artă din Timișoara, despre care am amintit mai sus, Facultatea de Arte și Design a Universității de Vest din Timișoara se clasează, ca viziune, la nivelul școlilor europene de artă vizuală.

În procesul didactico-artistic școala îl învață pe studentul-creator că: „ (...) trebuie să cunoască situația existentă la care se referă, natura, să zicem, pe care o redă sau o descrie; evenimentele pe care le rezumă; concepțiile pe care le susține. Dar, firește, trebuie să-și însușească și tehnica artei respective cu regulile și canoanele ei, care sunt, uneori, la fel de stricte ca cele matematice. Creatorul este genial nu prin încălcarea unor reguli pe care nu le cunoaște, ci mai degrabă prin impunerea unor reguli necunoscute încă. Dar toate acestea dovedesc faptul că, în pofida caracterului aparent arbitrar al creației artistice, în care ar domni bunul plac al fiecărui creator, libertatea deplină și hazardul, domeniul artei, fără a fi științific în sine, poate fi supus unor investigații științifice” [3 p. 12].

Concluzii

Învățământul de artă timișorean a avut un traseu istoric foarte interesant, întrerupt de trei ori și renăscut de trei ori, rezultând astăzi un învățământ de artă solid, cu tradiții și rădăcini pe care le respectă și le ține viabile. Artiștii – cadre didactice care au pus bazele celor trei etape didactice artistice, au devenit de-a lungul timpului artiști consacrați cu reputație națională și internațională, contribuind

¹ Studiu filozofic privind semnificațiile generale ale pentadei în studiul pentamorfozei artei. Alexandru Surdu, profesor de filozofie, filozof, membru titular al Academiei Române, preocupat de viziunea filozofică asupra teoriei artei.

astfel la formarea și menținerea renumelui actual al Facultății de Arte și Design și consolidând poziția sa la nivel național, alături de universitățile de artă de prestigiu din România, precum Universitatea Națională de Arte, București, Universitatea de Arte și Design, Cluj Napoca, și Universitatea Națională de Arte *George Enescu*, Iași.

Aceste aspecte sunt confirmate și prin spusele rectorului Universității de Vest din Timișoara, în albumul omagial „Al treilea început...1990-2000”. Citez: „Prezentul demers al Facultății de Arte și Design din cadrul Universității de Vest din Timișoara mă bucură pentru că are menirea de a menține vie istoria unei instituții de cultură importante din Timișoara. Și ce am fi fără istorie și amintiri? Nu multă lume știe că învățământul artistic de nivel universitar a precedat în Timișoara existența Universității de Vest cu câțiva ani. Între 1933 și 1941, Școala de Arte Frumoase din Cluj a funcționat la Timișoara. Actuala noastră facultate de arte plastice a fost reînființată ca și catedră de arte în 1990, reluând un institut care a existat de la începutul anilor 1960 până în 1979. Faptul ca Universitatea de Vest din Timișoara include în oferta sa educațională artele vizuale, așa cum include și muzica, dreptul sau economia, este un câștig important, subsumabil mottoului nostru „La UVT, cultura e capitală”. Exigența noastră estetică nu este un moft, ci o componentă intrinsecă a calității vieții. Contribuția pe care Facultatea de Arte și Design o are în aportul de imagine al universității, în funcționarea ei și în amplasarea ei în cadrul rețelelor de specialiști ai domeniului este un element esențial al valorii și complexității instituției noastre”¹ [2 p. 5].

Referințe bibliografice

1. *Tradiție și postmodernitate – 200 de ani de artă plastică în Banat*. Timișoara: Graphite, 2012. ISBN 978-973-88663-6-2.
2. *Al treilea început... 1990–2020: Album aniversar al Facultății de Arte și Design, Universitatea de Vest din Timișoara*. Timișoara: UVT, 2020. ISBN 978-973-125-812-6.
3. SURDU, Al. *Pentamorfoza artei*. București: Ed. Academiei Române, 1993. ISBN 973-27-0404-7.